

МЕМОРАНДУМ СПІВПРАЦІ

**МІЖ УСІМА УЧАСНИКАМИ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ:
ПЕДАГОГАМИ, УЧНЯМИ ТА БАТЬКАМИ**

ПРО МЕМОРАНДУМ

Цей Меморандум має на меті допомогти шкільним спільнотам дійти згоди і впорядкувати всі аспекти життя школи за новими, сучасними принципами.

Він не є новим нормативно-правовим актом, яким школи неодмінно мусять скористатися. Його слід приймати лише за умови обговорення зі шкільною спільнотою кожного з пунктів і погодження спільних правил життя в школі. Адже лише шляхом домовленостей, урахування всіх інтересів і досягнення консенсусу можна створити в школі сприятливі умови для успішної освіти й комфортного перебування дітей.

Сьогодні українська система освіти змінюється через дію реформи “Нова українська школа”. Стосунки між керівництвом школи, вчителями, батьками і учнями також зазнають змін – але цю реформу неможливо впровадити директивно.

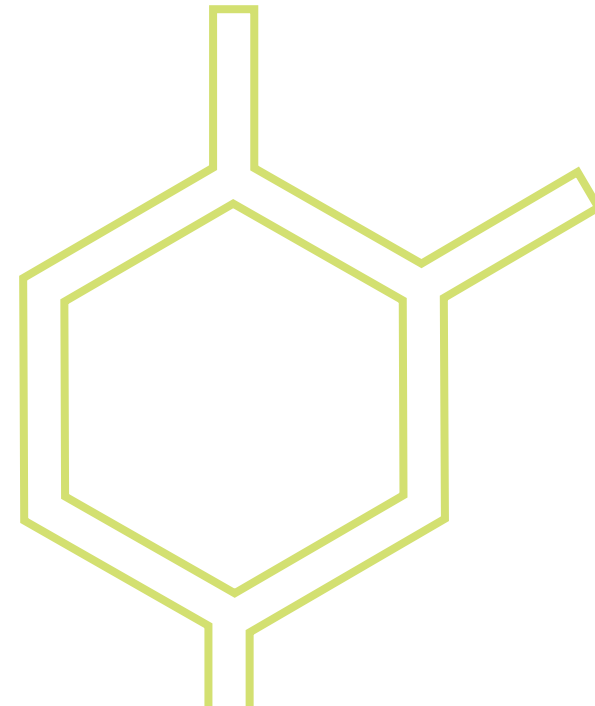
Ідеться про зміну умов своєрідного суспільного договору в школі, переосмислення звичних практик та реакцій на проблеми шкільного життя, норм поведінки в школі та стосовно школи.

Ми намагалися створити універсальний текст Меморандуму, щоб його можна було застосувати в будь-якій школі. Розділи “Меморандуму співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: педагогами, учнями та батьками” подають мапу ключових взаємодій освітян, батьків та дітей у школі.

Водночас документ побудований так, що дозволяє кожний шкільній громаді доповнити його власним змістом, своїми розділами, спільно узгодженими правилами. Незмінними залишаються тільки принципи, на яких ґрунтуються всі домовленості Меморандуму і які є визначальними для реформи системи середньої освіти в Україні.

Цей документ напрацьовано під час зустрічей у школах шести регіонів України за участі професійних фасилітаторів, які працювали з кожною групою учасників освітнього процесу.

Докладніше про те, як створено цей текст і як побудувати педагогіку партнерства у своїй школі, дивіться в короткому відеокурсі на сайті НУШ. У ньому також міститься інформація про те, як провести у своїй школі фасилітовану зустріч і досягнути домовленостей.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ПЛІДНА СПІВПРАЦЯ МІЖ УСІМА УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ТАКИХ ТВЕРДЖЕННЯХ:

“Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства”

— Стаття 1 Загальної декларації прав людини

“Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод”

— Частина 2 статті 26 Загальної декларації прав людини

“Найкраще забезпечення інтересів дитини має бути керівним принципом для тих, хто несе відповідальність за її освіту і навчання; насамперед таку відповідальність несуть її батьки”

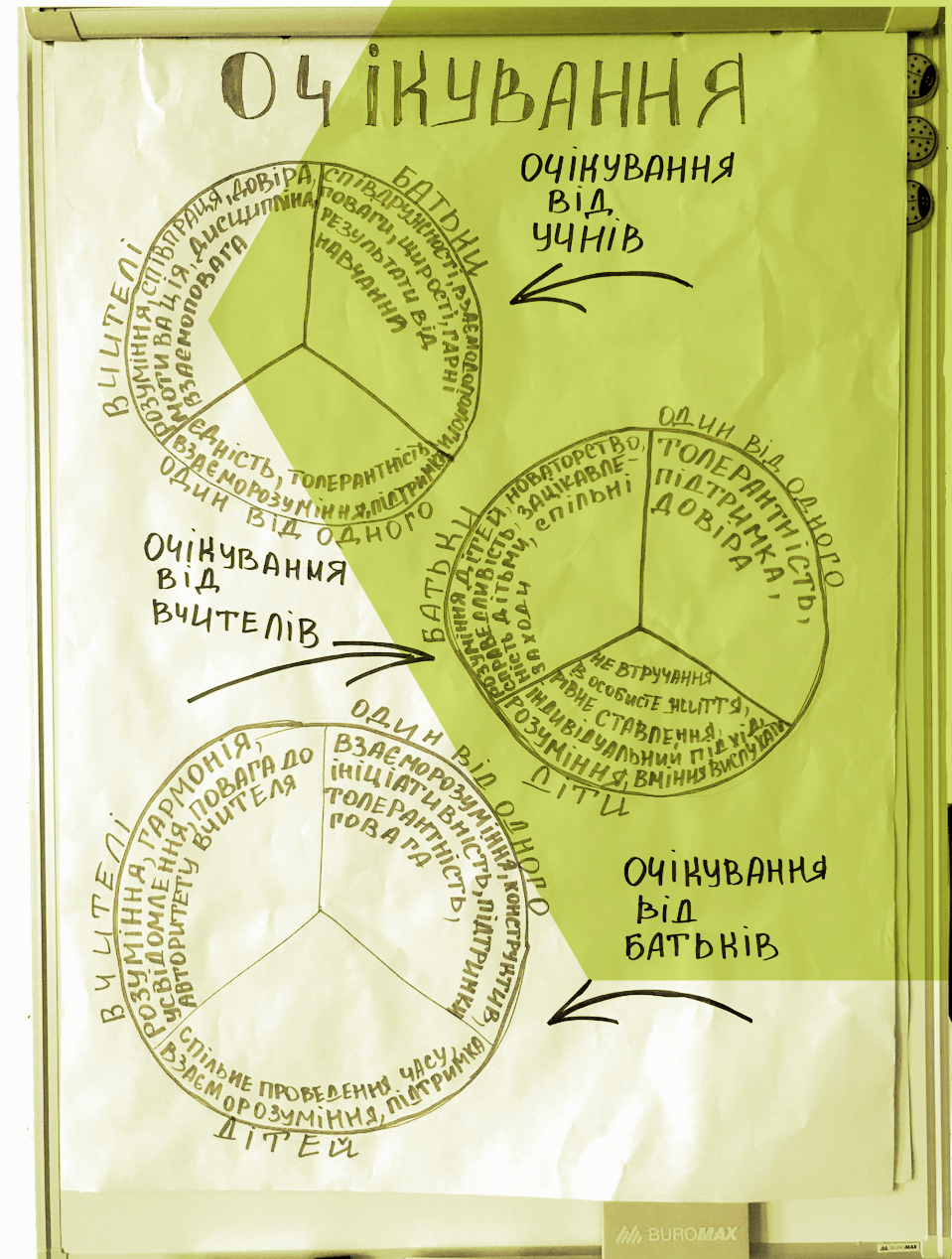
— Принцип 7 Декларації прав дитини, ухваленої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року

“Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору”

— Закон України “Про освіту”

Очікування вчителів, батьків та учнів одне від одного

За результатами фасилітованих зустрічей в школі № 14, Тернопіль

МИ, ПЕДАГОГИ, БАТЬКИ ТА УЧНІ, ВИХОДИМО З ТОГО, ЩО:

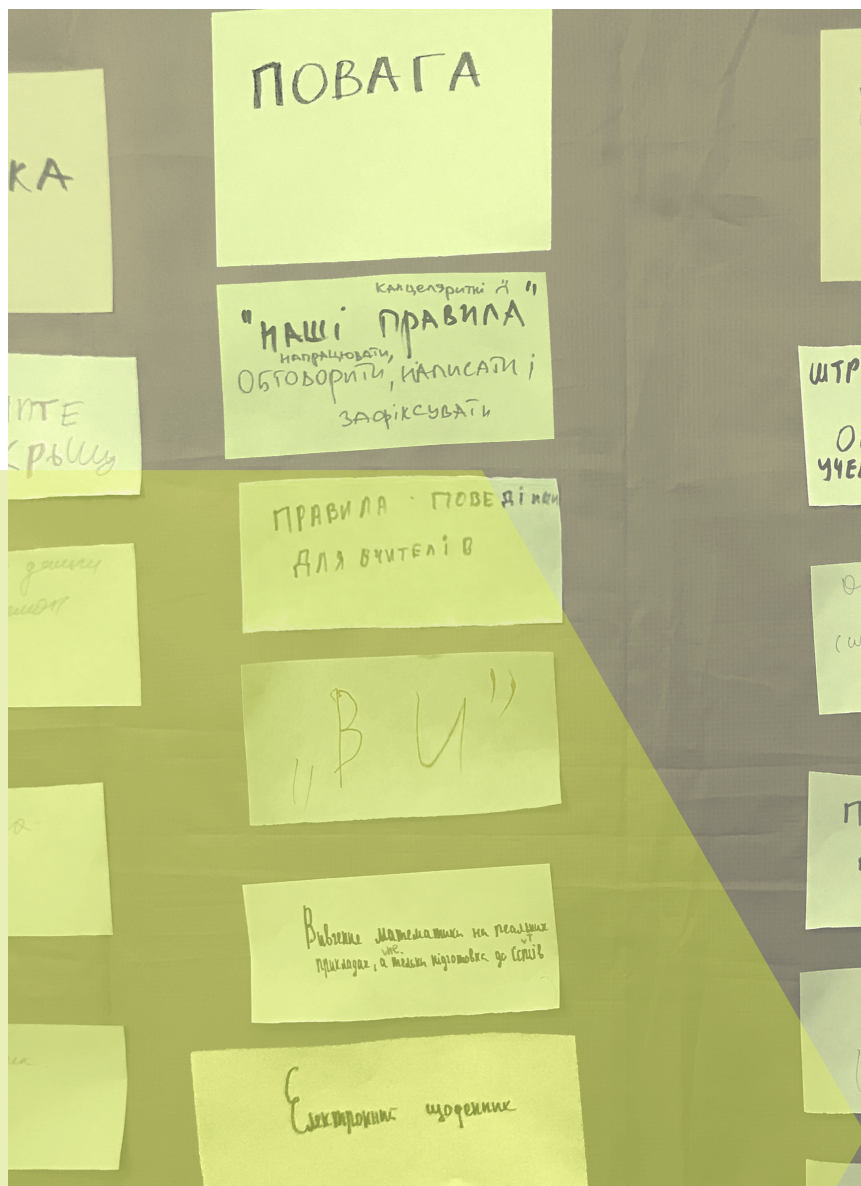
Головним принципом співпраці всіх учасників освітнього процесу є принцип дитиноцентризму, тобто орієнтація на потреби учня.

Освітній процес ґрунтується на співпраці педагогів, батьків та учнів. Саме взаємодія в межах трикутника “учень-учитель-батьки” створює простір для сучасної ефективної освіти.

В основу співпраці між усіма учасниками освітнього процесу мають бути покладені принципи педагогіки партнерства як складника концепції “Нова українська школа” (НУШ):

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принцип соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

- Взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу ґрунтується на принципах рівноправності, толерантності, академічної доброчесності, неприпустимості булінгу та психологічного насильства.
- Співпраця має відбуватись на засадах обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін.
- Дії та поведінка всіх учасників освітнього процесу в шкільному просторі та поза ним ґрунтуються на повазі до прав людини, прав дитини та дотриманні чинного законодавства України.

Пропозиції до шкільних правил від учнів Школа № 9, Краматорськ

РОЗДІЛ 1. ПРАВИЛА ТА РЕГЛАМЕНТИ

МИ, ПЕДАГОГИ, БАТЬКИ ТА УЧНІ, ВИХОДИМО З ТОГО, ЩО:
ШКОЛА ЯК СПІЛЬНОТА ТА ОСЕРЕДОК МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ МОЖЕ СТВОРИТИ ВЛАСНІ ПРАВИЛА ТА РЕГЛАМЕНТИ, ЩО НЕ СУПЕРЕЧАТЬ ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВУ. ВОНИ МАЮТЬ БУТИ ПУБЛІЧНИМИ, ВСІМ ВІДОМИМИ, ЗАГАЛЬНОДОСТУПНИМИ, ЗРОЗУМІЛИМИ ВСІМ І ПРИЙНЯТНИМИ ДЛЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ. ПРАВИЛА МАЮТЬ ҐРУНТУВАТИСЬ НА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЯХ, ПРИНЦИПАХ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРОЗОРОСТІ В УХВАЛЕННІ РІШЕНЬ, РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ВСІХ ПОСЛУГ, ПОВАГИ ДО РІЗНОМАНІТНОСТІ КУЛЬТУР.

1.1 РОБОТА ГРОМАДСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Школа є осередком місцевої громади, мета існування якого – освіта і всебічний розвиток учнів, а також осередком спілкування і співпраці для місцевої громади міста, району, села. Низка засадничих рішень у житті школи, зокрема правила і регламенти, які не суперечать чинному законодавству, може ухвалюватися на засадах громадського самоврядування¹.

- Ключові питання взаємодії між учасниками освітнього процесу в школі вирішуються на Загальних зборах, які формуються з представників шкільного самоврядування педагогів, учнів та батьків. У разі потреби на Загальних зборах для вирішення поточних питань життя школи може бути обрана Координаційна рада, сформована з представників усіх учасників освітнього процесу. Координаційна рада може збиратися за потреби або регулярно – один раз на місяць. Адміністрація школи надає приміщення для роботи органів батьківського та учнівського самоврядування.
- Запорука плідної роботи громадського самоврядування в школі – максимальна залученість усіх членів спільноти та ефективна комунікація між ними. Канали комунікації в школі мають бути доступними і зручними для всіх. Члени шкільної спільноти, які не мають можливості користуватися шкільним сайтом та/або месенджерами і сторінками в соцмережах, мають бути забезпечені

---

¹ На основі ст. 28 та ст.70 Закону України “Про освіту”. Зокрема, у статті 28 ідеться: “Громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти”.

зручними та зрозумілими для них формами комунікації і зворотного зв’язку на кшталт дошок оголошень у школі, скриньок, куди можна кидати записки з пропозиціями, тощо.

- Показником дієвості громадського самоврядування в школі є налагоджені механізми зворотного зв’язку: забезпечена можливість для обговорень, питань, петицій, голосувань, створення “банку пропозицій та ідей” тощо, врахування запитів і пропозицій у подальшій роботі.
- Інструментом оцінки ефективності громадського самоврядування в школі може бути процедура самооцінки, яка проводиться за рішенням органів шкільного самоврядування. Самооцінка проходить у вигляді анонімного опитування (анкетування) педагогів, батьків та учнів, що передбачає подальше коригування роботи громадського самоврядування з урахуванням результатів опитування.

1. 2. ПРАВИЛА ТА РЕГЛАМЕНТИ

Види шкільних правил та їхній зміст кожна шкільна спільнота визначає самостійно. Серед них можуть бути такі:

- **етичний кодекс та/або правила поведінки всіх учасників освітнього процесу;**

- **регламенти:** порядок доступу батьків до школи і класів, порядок індивідуального позакласного спілкування з учителями та класними керівниками, форми проведення першого й останнього дзвоника, батьківських зборів, наявність або відсутність дрес-коду для учнів і вчителів та інші.

- Шкільні правила розробляються за участі всіх учасників освітнього процесу та членів колективу школи. Пропозиції акумулюються та обробляються за допомогою органів шкільного самоврядування або, у разі їхньої відсутності, за допомогою уповноважених осіб, після чого вони узгоджуються та ухвалюються на Загальних зборах школи. За потреби в регуляційні документи або їхні частини можна вносити зміни шляхом винесення пропозицій на Загальні збори школи та їх ухвалення.
- Невід'ємним складником правил та регламентів школи є порядок розгляду звернень і скарг, а також шляхи вирішення конфліктів. Конфлікти можуть розв'язуватися за допомогою шкільної служби порозуміння, фасилітатора, психолога, класного керівника, керівництва школи. Звернення учасників освітнього процесу до керівництва школи розглядається в якнайкоротші строки.

- Розгляд та розв'язання конфліктів також можуть здійснюватися Координаційною радою або Загальними зборами школи, засновником закладу освіти (органом управління у сфері освіти, який діє від імені засновника). Шкільна процедура розв'язання конфліктів не позбавляє особу права звернутись до суду або до освітнього омбудсмена².
- Жодне положення цього Меморандуму не звільняє від відповідальності за порушення норм чинного законодавства і не може змінювати прями норми законодавства щодо юридичної відповідальності.

---

² Створення інституту освітнього омбудсмена передбачено ст. 73 Закону України "Про освіту"; Положення про освітнього омбудсмена і Порядок та умови звернення до освітнього омбудсмена затверджено Постановою Кабінету міністрів "Деякі питання освітнього омбудсмена" від 06.06.2018.

1.3 ПРИНЦИПИ ФІНАНСУВАННЯ ТА СПІВФІНАНСУВАННЯ

Фінансова діяльність шкільної спільноти ґрунтується на принципах відкритості, зрозумілості та прозорості³. Можлива співучасть батьків у фінансових витратах школи є добровільною та може бути спрямована переважно на цільові проекти, що слугують покращенню освітнього процесу та розвитку школи як осередку місцевої громади і знайшли підтримку більшості класної або шкільної спільноти.

1.3.1 ФІНАНСУВАННЯ КОШТОМ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТІВ

- Усі члени шкільної спільноти мають вільний доступ до інформації про кошторис і фінансовий звіт школи. Окрім інформації про надходження й використання всіх отриманих коштів, адміністрація школи має надавати інформацію про запити на фінансування до засновників школи, місцевої влади, спонсорів тощо, а також відповіді на них.
- Інформація про всі матеріальні цінності, отримані школою від батьків чи благодійних організацій, має бути опублікована на сайті школи. Керівництво закладу освіти обліковує їх відповідно до законодавства та зобов'язується використовувати їх лише в інтересах школи.

---

³ “Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством” (частина 3 ст. 30 Закону України “Про освіту”).

- Адміністрація школи бере на себе зобов'язання подавати всю фінансову інформацію (або інформацію про всі кошти, які отримує школа з різних джерел) вчасно, достовірно і доступно для розуміння будь-якому учаснику освітнього процесу. Питання щодо кошторису та фінансового звіту вирішуються через звернення до адміністрації школи або районного департаменту (управління) освіти.
- Раз на рік директор публічно звітує про виконання річного плану школи та презентує план розвитку школи на наступний, а також пов'язані з цим планом очікувані фінансові потреби.

1.3.2 ДОДАТКОВЕ СПІВФІНАНСУВАННЯ СИЛАМИ БАТЬКІВ

- Основною метою додаткового співфінансування силами батьків⁴ можуть стати цільові проекти, гроші на які збираються за принципом відкритого оголошення. Проект можуть оголосити адміністрація школи, вчитель, батьки або учні. Проект виноситься на розгляд спільноти (класу або школи) і реалізується, якщо отримує належне фінансування на добровільних засадах. Кожен з членів батьківської спільноти самостійно вирішує, чи бажає фінансово підтримати проект, і також самостійно визначає розмір власної фінансової участі. Обов'язковою умовою такого співфінансування є оприлюднення переліку потреб та їхньої вартості.

---

⁴ “Батьки за власною ініціативою та на добровільних засадах можуть надавати закладу освіти благодійну допомогу відповідно до законодавства про благодійну діяльність та благодійні організації” (частина 4 ст. 24 проекту Закону України “Про повну загальну середню освіту”).

- **Можливе співфінансування силами батьків здійснюється за принципами:**
  - **добровільності:** ніхто не може нікого примусити здавати гроші на будь-що;
  - **конфіденційності:** без згоди людини ніхто не має права публічно оголошувати, узяла вона участь у співфінансуванні чи ні;
  - **прозорі та регулярної звітності.**
- Співфінансування школи силами батьків є частиною кошторису школи і відображається в звіті у графі “Надходження”. Гроші приймаються виключно в безготівковій формі та надходять на спецрахунок школи. Якщо батьки вирішили передати школі будь-які матеріальні цінності, останні мають бути взяті на облік за актом приймання-передачі з визначенням їхньої балансової вартості.
- Батьки мають можливість контролювати та перевіряти реальні потреби школи в їхньому співфінансуванні. Наявність або відсутність грошей на рахунку школи або засновника можна перевірити через відкриті реєстри та/або відповідний запит на отримання публічної інформації до засновника школи. Перевірити адекватність тендерних закупівель можна через сайт ProZorro. Пересвідчитись, чи дійсно існує потреба у співфінансуванні силами батьків певних речей (мийних засобів, фарби тощо), батьки можуть, ініціювавши інвентаризаційну перевірку і створивши відповідну комісію, що перевірить фактичну наявність або відсутність речей, на закупівлю яких пропонується співфінансування.

*Набори Lego, придбані за рахунок держави,
в контейнерах, придбаних за рахунок батьків*

Школа № 59, Харків

2.1 ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В МЕЖАХ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація освітнього процесу ґрунтується перш за все на академічній свободі вчителя, праві вільного вибору ним форм, методів та засобів навчання і праві вчителя на педагогічну ініціативу. Адміністрація школи, батьківська та учнівська спільноти мають усебічно сприяти реалізації цих прав вчителя⁵.

- Водночас батьки та учні (старшокласники) можуть бути ініціаторами та/або брати участь у низці питань організації освітнього процесу, зокрема:
  - у межах Типового робочого плану колективно обирати предмети варіативного складника освітньої програми з урахуванням запитів більшості або профорієнтаційних перспектив;
  - подавати загальношкільні, класні або індивідуальні заявки на освітні, соціальні й культурні гранти;
  - залучати батьків до організації майстер-класів та лекцій про різні спеціальності, а також екскурсій на виробництва, в офіси тощо; шукати можливості для отримання якомога ширшої інформації про сучасні професії та соціальні компетентності⁶.
- Важливою умовою ефективності освітнього процесу є неупереджене, прозоре та зрозуміле оцінювання. Критерії оцінювання усних та письмових відповідей, контрольних, самостійних робіт, рефератів, проектів тощо є прозорими, справедливими та зрозумілими для всіх. Затверджені МОН критерії оцінювання, сформульовані недвозначно та

⁵ Частина 1 ст. 54 Закону України "Про освіту".

⁶ Ціла низка якісно нових можливостей організації освітнього процесу, включно з організацією індивідуальної освітньої траєкторії учня, з'явиться після ухвалення Закону України "Про повну загальну середню освіту".

простою зрозумілою мовою, мають бути вивішені в класах, на інформаційній дошці в школі, розміщені на сайті школи тощо.

- Механізмом перевірки якості освіти в школі, зокрема, може бути процедура самооцінки, яка проводиться у вигляді анонімного опитування (анкетування) педагогів, батьків та учнів, що передбачає подальше коригування роботи з урахуванням результатів опитування.

2.2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЗА МЕЖАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Позаурочна діяльність має бути спрямована на:

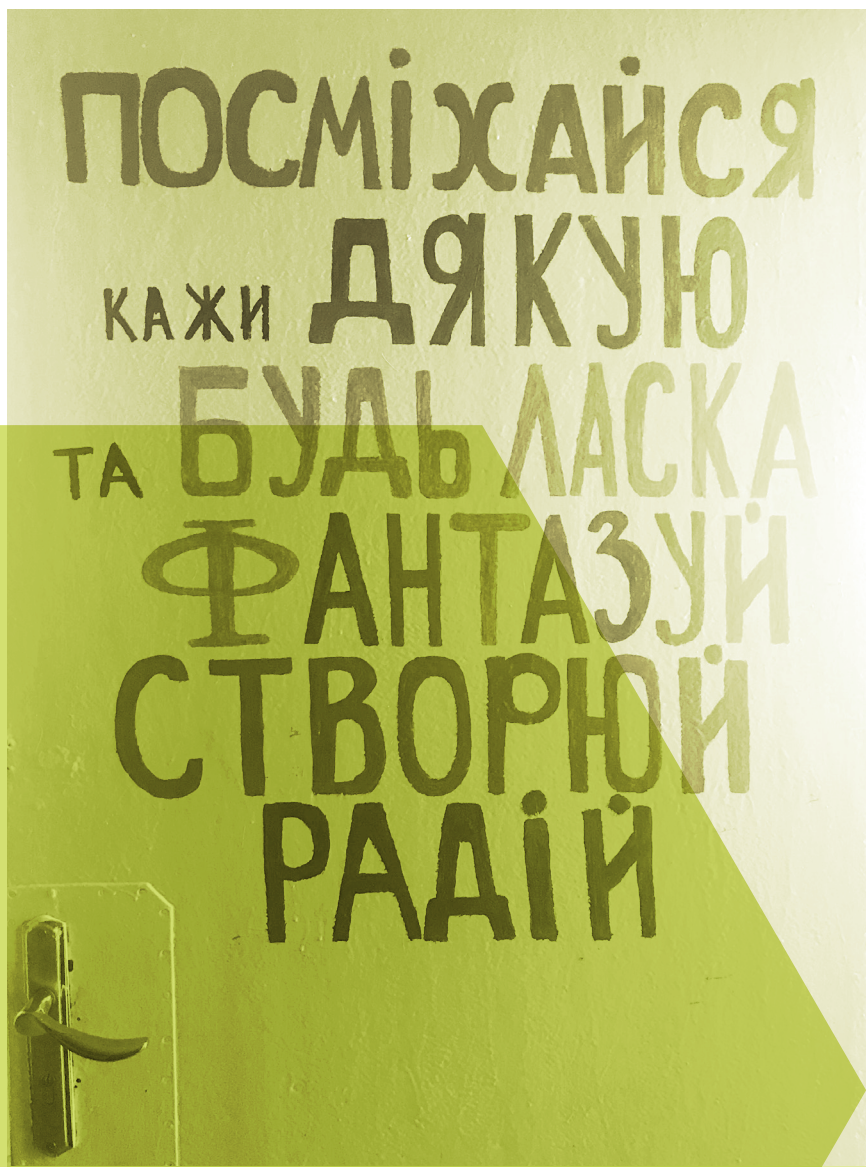
- **всебічний розвиток учнів**, зокрема їхнього емоційного інтелекту, комунікаційних навичок, ініціативності та творчості;
- **виявлення і розвиток талантів**;
- **налагодження та укріплення партнерських зв'язків між членами спільноти**: батьками, педагогами та дітьми. Вітається і заохочується будь-яка спільна діяльність батьків і дітей, батьків і вчителів, педагогів і дітей та всіх разом: наставництво старшокласників над учнями молодших класів, "школа для батьків" під проводом учителів або адміністрації школи, гуртки, лекції та інша освітня активність для освітян і батьків, спільне дозвілля, екскурсії тощо.
- Усім учням має бути надана можливість спробувати себе в творчих видах діяльності та взяти участь у відповідних конкурсах, виставах, змаганнях тощо: критеріями участі в творчих конкурсах є не наявність відповідних навичок, а виключно бажання учня. Форма і зміст таких заходів обираються та плануються спільно з учнями; пріоритетом у виборі форм позаурочної творчої активності є побажання учнів.

- У позаурочний час учні за бажанням можуть брати участь в олімпіадах з навчальних предметів; відповідний учитель надає допомогу в підготовці. Успішна участь в олімпіадах не є обов'язком учнів; будь-який результат на олімпіаді або відмова від участі не можуть бути причиною засудження чи покарання з боку вчителя або адміністрації школи.
- Запорукою добровільної участі в позаурочній діяльності є її відкрита програма та попереднє оголошення загальношкільних учнівських заходів, що обговорюється та пропонується заздалегідь на кожен місяць, чверть або семестр. Такий порядок дає можливість охочим заздалегідь визначитись, у яких видах позаурочної діяльності вони б хотіли взяти участь. Учні та батьки можуть вносити свої пропозиції на наступний рік і брати участь у складанні програми заходів.
- Механізмом перевірки ефективності позаурочної діяльності в школі може бути опитування (анкетування) педагогів, батьків та учнів, що передбачає подальше коригування роботи з урахуванням результатів опитування.

Годинник в класі математики

Школа № 14, Тернопіль

Напис на двері в 6-А клас

Школа № 14, Тернопіль

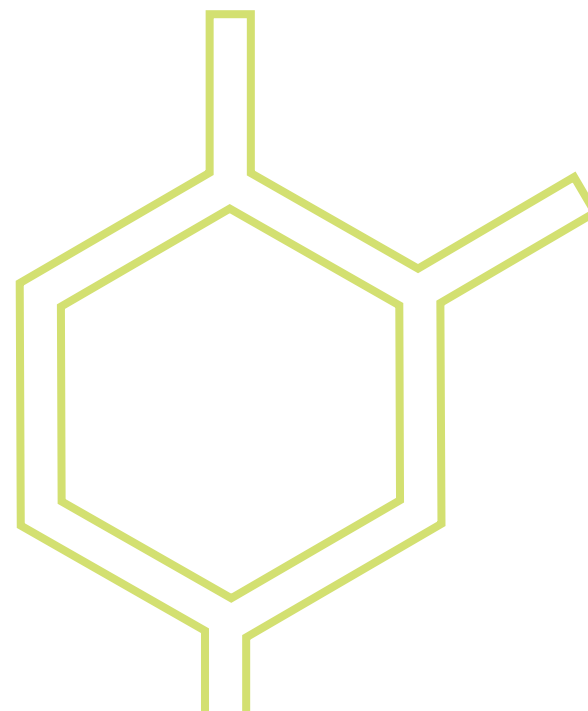
РОЗДІЛ 3. БЕЗПЕКА В ШКОЛІ

МИ, ПЕДАГОГИ, БАТЬКИ ТА УЧНІ,
ВИХОДИМО З ТОГО, ЩО:
ОБОВ'ЯЗКОВИМ ЕЛЕМЕНТОМ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ Є
ЗАДОВІЛЬНЕННЯ ДЛЯ ВСІХ ЙОГО УЧАСНИКІВ
НА НАЛЕЖНОМУ РІВНІ ОСНОВНИХ ПОТРЕБ
ЛЮДИНИ (ЗОКРЕМА ФІЗІОЛОГІЧНИХ,
СОЦІАЛЬНИХ ТА ПОТРЕБ У БЕЗПЕЦІ –
ФІЗИЧНІЙ І ПСИХОЛОГІЧНІЙ).

---

3. 1. СПРИЯТЛИВЕ ФІЗИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Адміністрація школи в співпраці з усією шкільною спільнотою розробляє методи та шляхи забезпечення задовільнення основних фізичних потреб у шкільному середовищі.

- Серед основних фізичних потреб усіх учасників освітнього процесу в шкільному середовищі є такі:
  - **вільний доступ до свіжого повітря.** Школа має забезпечити наявність свіжого повітря в класах під час занять, регулярне провітрювання класів під час перерви та можливість прогулянок дітей на шкільному подвір'ї під час перерв;
  - **вільний доступ до питної води.** Фонтанчики або кулери з питною водою мають бути завжди доступними всім учасникам освітнього процесу в школі;
  - **вільний доступ до туалета.** Шкільні туалети мають відповідати потребам людини в повазі до її гідності та сучасним гігієнічним нормам. Туалети мають бути облаштовані індивідуальними кабінками з дверима, що зачиняються, сучасними сантехнічними системами, забезпечені туалетним папером, водою та милом для миття рук;
  - **доступна якісна їжа.** У школі має бути організовано гаряче харчування. Одним з критеріїв вибору оператора, що організовує роботу шкільної їдальні, має стати надання сучасного збалансованого харчування. Вітається також осучаснення інтер'єру їдальні, посуду та естетики подачі страв, а також забезпечення вибору учнями страв з урахуванням їхніх смаків.
  - **надання домедичної допомоги** в разі потреби.

3. 2 БЕЗПЕЧНЕ ТА КОМФОРТНЕ ПСИХОСОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Усі учасники освітнього процесу підтримують дружню, заохочувальну і комфортну атмосферу в школі та в освітньому просторі, ставляться один до одного з повагою. Психологічне насильство та булінг є неприпустимими в стосунках між усіма учасниками освітнього процесу⁷. Правила школи та регламенти взаємодії учасників освітнього процесу мають передбачати комфортне психологічне середовище для всіх і кожного.

- У школі організовується психологічна та соціально-педагогічна підтримка для учнів. Психологічна служба в школі має бути забезпечена організаційними можливостями для ефективної роботи. Необхідне виділення окремого кабінету для роботи шкільного психолога. У школі також може бути скринька для анонімних звернень до психолога.
- Під час перебування в школі вчителі та учні повинні мати простір і час для відпочинку та психологічного розвантаження. Разом з простором для відпочинку педагогів (вчительською кімнатою) в школі має бути створений простір для психологічного розвантаження та відпочинку учнів.
- Інструментом вимірювання рівня психологічного комфорту в школі може стати анкетування всіх учасників освітнього процесу.

---

⁷ Порядок реагування на прояви психологічного насильства та булінг, а також порядок адміністративного та карного покарання винних докладно виписані в низці законів України, зокрема в змінах до Кодексу України про адміністративні правопорушення та в змінах у Законі України "Про освіту". Повний перелік міститься в Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)".

- Проблеми з порушенням правил дружності та взаємоповаги в школі вирішуються на рівні адміністрації школи. Розгляд та розв'язання конфліктів також можуть здійснюватися Координаційною радою або Загальними зборами школи, засновником закладу освіти (органом управління у сфері освіти, який діє від імені засновника). Шкільна процедура розв'язання конфліктів не позбавляє особу права звернутись до суду або до освітнього омбудсмена.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Текст Меморандуму є рамковим для українських шкіл і може змінюватися залежно від того, яких домовленостей дійдуть кожна зі сторін – педагоги, учні та батьки.

Цей документ ухвалюється після його обговорення на Загальних зборах або в інший спосіб, який передбачає активність усіх учасників освітнього процесу.

Документ вважається схваленим, якщо його підписують уповноважені представники батьків, учнів та педагогів, або ж відповідне рішення може бути зафіксоване протоколом Загальних зборів школи.

Завантажити текст Меморандуму та подивитись відеолекцію “Меморандум співпраці: як запровадити в школі педагогіку партнерства” можна за посиланням <https://nus.org.ua/memorandum/>

При роботі над Меморандумом були використані результати фасилітованих зустрічей в таких школах України:

- **Печерська гімназія № 75, Київ**
(директорка Поварчук Галина Ярославівна)
- **Загальноосвітня школа № 59, Харків**
(директорка Уварова Інна Олександрівна)
- **Загальноосвітня школа № 9, Краматорськ**
(директор Гіпіч В'ячеслав Вікторович)
- **Загальноосвітня школа № 1 імені Олега Ольжича, Миколаїв**
(директор Заяць Володимир Михайлович)
- **Загальноосвітня школа № 20, Чернігів**
(директорка Малець Наталія Іванівна)
- **Загальноосвітня школа № 14 імені Богдана Лепкого, Тернопіль**
(директорка Добровольська Оксана Михайлівна)

Дякуємо педагогічним колективам, учням та батьківським спільнотам шкіл за допомогу в створенні Меморандуму!

Цей документ представлений ГО «Смарт освіта» в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст матеріалу є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.